

СПІВВІДНОШЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ КОДЕКСІВ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРЕДМЕТУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

В.І. Лебідь

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету навчально-наукового інституту
права та психології Національної академії внутрішніх справ*

Постановка проблеми. Сучасне законодавство України розвивається досить динамічно. Це зумовлено значними економічними змінами та необхідністю здійснення правового регулювання нових суспільних відносин шляхом прийняття нормативно-правових актів або внесення змін та доповнень до чинної нормативно-правової бази. Як наслідок, за останні десять років було прийнято значну кількість кодексів (нових, у новій редакції) та постійно вносяться до існуючих кодексів зміни, а також висуваються пропозиції щодо прийняття низки нових нормативно-правових актів на рівні кодексів.

У цьому зв'язку не тільки не втрачають своєї актуальності, а й набувають нового насамперед практичного значення та гостроти питання про предмет правового регулювання таких принципів законодавчих актів, якими є кодекси. Чітке розуміння та визначення предмету правового регулювання кожного кодексу дозволить уникнути можливих дублювань у правовому регулюванні однорідних суспільних відносин, колізій у правозастосуванні тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання щодо регулювання приватних майнових відносин, об'єктом яких виступає земельна ділянка, у частині співвідношення цивільного та земельного законодавства України розглядалися багатьма науковцями, зокрема Р.І. Марусенком [4], В.В. Цюрою [5], але у зв'язку з дискусійністю даного питання є потреба проведення подальших наукових досліджень та пошуків.

Метою даної наукової роботи є надання пропозицій щодо розуміння та формування базового законодавства за принципом чіткого визначення предмету правового регулювання з метою якісного регулювання суспільних відносин, зменшення колізій у правозастосовній практиці.

Основні результати дослідження. Питання співвідношення правового регулювання Цивільного кодексу України [1] та Земельного кодексу України [2] має велике практичне значення. Це зумовлено насамперед важливістю такого об'єкту правового регулювання як земельні ділянки, існування різного підходу у правовому регулюванні подібних відносин про що зазначається рядом науковців [3, с. 97]. З розвитком відносин приватної власності постає необхідність визначення співвідношення вказаних кодексів, зокрема щодо доцільності закріплення норм, що регулюють майнові (приватноправові) відносини у Земельному кодексі України.

Згідно визначення предмету правового регулювання Цивільного кодексу України (далі ЦК України), який визначено у статті 1, до відносин, що ним регулюються, відносяться особисті немайнові та майнові відносини (цивільні

відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. При цьому до майнових відносин, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні, а також до податкових, бюджетних відносин цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлено законом. Майновими відносинами є відносини, зокрема щодо речі (ст.190 ЦК України), до яких належать і земельні ділянки (ст. 181 ЦК України), які належать до нерухомих речей з відповідним правовим режимом.

Предметом правового регулювання згідно ст. 3 Земельного кодексу України (далі ЗК України) є земельні відносини, що регулюються Конституцією України, цим Кодексом, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами. Об'єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, у тому числі на земельні частки (паї) (ч.3 ст.2 ЗК України). При цьому не встановлюється жодних особливостей, наприклад, з вказівкою на поширення чи не поширення правового регулювання на правовідносини, що виникають на основі адміністративного чи іншого владного підпорядкування сторін. Це дозволяє припустити поширеність норм ЗК України і на майнові відносини об'єктом яких є земельні ділянки.

Виходячи із вибіркового нормативно-правового порівняння статей ЗК України та ЦК України можна зробити висновок про тотожність значної кількості статей вказаних кодексів у частині регулювання майнових відносин, об'єктом яких є земельні ділянки. Зокрема, правове регулювання майнових відносин, об'єктом яких виступають земельні ділянки, здійснюється, наприклад, у таких статтях ЦК України як: 395-417 (щодо речових прав на чуже майно), які ідентичні за змістом ст.ст. 98-1021 (щодо речових прав на чуже майно [6]) ЗК України. Закріплені загальні засади правового регулювання майнових відносин у ст.ст. 373-378 (щодо права власності на землю (земельну ділянку) ЦК України також продубльовані у ст.ст.78-91 ЗК України (щодо права власності на землю [7]).

Виходячи з викладеного можна зробити висновок, що законодавець не визначився з предметом правового регулювання вказаних кодексів, наслідком якого є дублювання однакових за змістом та правовою суттю правових норм у різних кодексах. Це не сприяє якості правового регулювання суспільних відносин, об'єктом яких є земельні ділянки, де відсутня адміністративна підпорядкованість. Регулювання майнових відносин повинно здійснюватись нормами саме ЦК України, що жодним чином не зменшуватиме роль та значення ЗК України, норми якого повинні встановлювати саме особливості правового регулювання на основі імперативності, адміністративної підпорядкованості. Крім того, регулювання інших майнових правовідносин, об'єктом яких є такі природні ресурси як: ліси, води, атмосферне повітря, надра, де також відсутня адміністративна підпорядкованість, також повинні регулюватись нормами ЦК України, тоді як регулювання майнових правовідносин, де наявна адміністративна підпорядкованість може здійснюватися як на рівні окремих кодексів (Лісового, Водного, Про надра), законів (про атмосферне повітря) або логічним було б їх об'єднати шляхом здійснення систематизації законодавства. Результатом такої систематизації могло б бути прийняття Екологічного кодексу України [8].

Важливим також є проведення порівняльного аналізу змісту правового регулювання ЦК України та Господарського кодексу України (далі ГК України) [9]. В юридичній літературі є досить дискусійним питання існування ГК України. Можливі думки поділяються на діаметрально протилежні: від необхідності існування вказаних кодексів до категоричного заперечення існування поряд з ЦК України й ГК України.

У зв'язку з цим важливим є аналіз предметів правового регулювання вказаних чинних кодексів. Зокрема, ст. 1 ГК України до предмету правового регулювання відносить основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. А до господарських відносин ст. 3 ГК України відносить господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини, при цьому зазначається, що господарсько-виробничими є майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності. Тобто до предмету правового регулювання відносяться майнові відносини, які виділені в окрему групу за суб'єктним складом (суб'єкти господарювання). І у цій частині безумовно є колізійність правового регулювання майнових відносин ЦК України та ГК України. Зі змісту вказаних кодексів також впливає дублювання або встановлення особливостей у регулюванні правовідносин щодо поставки, контрактиції, видів організаційно-правових форм господарювання тощо або відверта суперечність у правовому регулюванні, зокрема у частині визнання підприємства суб'єктом чи об'єктом правовідносин.

Запровадження можливих особливостей у правовому регулюванні тих чи інших господарських правовідносин не викликає сумнівів, що може здійснюватися на рівні окремих спеціальних законів, що і застосовується у законотворчій практиці України. Так, прийнято закони України «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про фермерське господарство» тощо. Вказані нормативно-правові акти закріплюють особливості щодо створення, управління, набуття та розпорядження майном вказаними суб'єктами господарювання, що не суперечить ЦК України.

Серед можливих кодексів у юридичній літературі запропоновано представниками науки аграрного права прийняти Аграрний кодекс України [10]. Якщо виходити із запропонованої структури [11], то не визначено предмет правового регулювання вказаного кодексу, але зміст запропонованих його частин свідчить про дублювання правового регулювання щодо таких правовідносин як: правовий режим майна, суб'єкти аграрного підприємництва, орендні відносини, договори, відповідальність за порушення аграрного законодавства. Тому виходячи виключно зі змісту запропонованої структури Аграрного кодексу України без детального обґрунтування встановлення особливостей у правовому регулюванні погодитись з необхідністю прийняття такого нормативно-правового акту важко.

Висновок. Отже, чітке визначення предмету правового регулювання будь-якого нормативно-правового акту має важливе практичне значення. На сьогоднішній момент законодавство України на рівні таких принципів нормативно

правових актів як кодекси не має чіткої регламентації та визначення предмету правового регулювання насамперед при регулюванні майнових (приватноправових) відносин, що суттєво впливає на якість правового регулювання відповідних суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
2. Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
3. *Мірошниченко А.М.* Земельне право України : навч. посіб. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2007. – 432 с.
4. *Марусенко Р.І.* Правові аспекти земельних сервітутів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 19 с.
5. Речові права на чуже майно : навч. посіб. – К. : КНТ, 2006. – 135 с.
6. ЗК України містить дещо інші назви відповідних глав (Глава 16 Право земельного сервітуту та Глава 161 Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб або для забудови), але за змістом це є саме речовими правами на чуже майно.
7. ЦК України містить більш вдалу назву глави «право власності на землю (земельну ділянку».
8. Пропозиція щодо прийняття Екологічного кодексу України неодноразово звучала у юридичній літературі. Див., наприклад : Барчук І. В. До питання запровадження екологічного кодексу в Україні та Польщі. Особливості входження до ЄС.- 07.12.2010. – Режим доступу [Електронний ресурс] : http://www.lex-line.com.ua/go=full_article&id=915.
9. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
10. *Носік В.В.* Проблеми кодифікації аграрного законодавства України // Проблеми вдосконалення земельного та аграрного законодавства України: перспективи в ХХІ ст. : матер. міжн. наук. конф. – Біла Церква, 2006. – 182 с. – С. 17-19.
11. *Янчук В.В.* Проблеми і шляхи вдосконалення аграрного законодавства України // Аграрне право України : підручник / В.З. Янчук, В.І. Андрейцев, С.Ф. Василюк та інші; За ред. В.З. Янчука. – 2-е вид., перероб. та допов. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 720 с. – С. 57-62.

Лебідь В.І. Співвідношення Цивільного кодексу України та інших кодексів України: окремі питання предмету правового регулювання

У статті на основі аналізу предметів правового регулювання таких принципових законодавчих актів як кодекси запропоновано шляхи вдосконалення законодавства України, що дозволить уникнути колізій у правозастосовній практиці.

Ключові слова: предмет правового регулювання, приватноправові відносини, кодекс, колізія.

Лебедь В.И. Соотношение Гражданского кодекса Украины и других кодексов Украины: отдельные вопросы предмета правового регулирования

В статье на основе анализа предмета правового регулирования таких принципиальных законодательных актов как кодексы предложено пути совершенствования законодательства Украины, что позволит избежать коллизий в правоприменительной практике.

Ключевые слова: предмет правового регулирования, частноправовые отношения, кодекс, коллизия.

Lebed V.I. Correlation of civil code of Ukraine and other codes of Ukraine: separate questions of the article of legal adjusting

On the basis of the analysis of a subject of legal regulation of such basic acts as codes there were offered the way of perfection of the legislation of Ukraine that will allow to avoid collisions in legal practice.

Key words: *subject of legal regulation, private legal relations, public legal relations, the code, a collision.*

Стаття надійшла до редакції 25.01.2011.